

Projekt

z dnia
Zatwierdzony przez Burmistrza

**UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ DZIERŻONIOWA**

z dnia 26 kwietnia 2021 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Wspierania Rodziny na lata
2021-2023**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 i 1378) i art. 176 pkt. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2020 r. poz. 821 i z 2021 r. poz. 159), uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2021 - 2023 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Dzierżoniowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia, z mocą obowiązującą od dnia 1 stycznia 2021 r.

Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2021-2023

Rozdział 1. Informacje ogólne

§ 1. Nazwa Programu i podstawa prawna - Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2021 - 2023 (zwany dalej "programem") jest dokumentem opartym na przepisach ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która w art. 176 pkt 1 zawiera zapis o opracowaniu i realizacji, w ramach zadań własnych gminy, trzyletnich gminnych programów wspierania rodziny.

§ 2. 1. Celem głównym programu jest poprawa warunków do rozwoju rodziny, poprzez wspieranie rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu swoich funkcji związanych z opieką i wychowaniem oraz ochroną dziecka.

2. Do celów szczegółowych należą:

- 1) Tworzenie i doskonalenie systemu wsparcia rodziny.
- 2) Praca z rodziną.
- 3) Pomoc w opiece i wychowaniu dziecka.

§ 3. Opis grupy docelowej:

- 1) Rodziny z Dzierżoniowa doświadczające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych.
- 2) Dzieci i młodzież z Dzierżoniowa, którym rodzina nie zapewnia należytej opieki.
- 3) Pracownicy dzierżoniowskich instytucji, placówek oświatowych, organizacji z obszaru wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej pracujących na rzecz dzieci i rodzin z Dzierżoniowa.
- 4) Środowisko lokalne.

Realizatorzy Programu

§ 4. 1. Przy realizacji Programu współpracować będą, w szczególności:

- 1) Podmioty publiczne:
 - a) Ośrodek Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie.
 - b) Urząd Miasta w Dzierżoniowie (Wydział Edukacji i Spraw Społecznych).
 - c) Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
 - d) Zespół Interdyscyplinarny.

e) Placówki oświatowe (przedszkola, szkoły podstawowe), dla których organem prowadzącym jest Gmina Miejska Dzierżoniów.

f) Straż Miejska.

g) Samorządowe służby i instytucje o zasięgu powiatowym.

2) Podmioty niepubliczne:

a) Przedszkola i szkoły niepubliczne.

b) Organizacje pozarządowe.

2. Zarządzanie Programem:

1) Program będzie realizowany we współpracy lokalnego samorządu z instytucjami i organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami działającymi w obszarze wspierania rodziny. Program angażuje zasoby kadrowe systemu pomocy społecznej, systemu edukacji oraz innych współpracujących podmiotów samorządowych i organizacji pozarządowych.

2) Podmiotem odpowiedzialnym za koordynację i monitorowanie realizacji Programu będzie Ośrodek Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie (OPS).

3) Zarządzanie Programem odbywać będzie się na poziomie strategicznym i na poziomie poszczególnych celów Programu. Każdorazowo (corocznie) OPS przygotuje zbiorcze dane z realizacji Programu. Analiza będzie prowadzona przez monitoring i ewaluację Programu.

§ 5. Finansowanie programu - zadania realizowane będą w oparciu o budżety jednostek, instytucji (budżetu Miasta w części wynikającej z zakresu zadań własnych Miasta) oraz organizacji pozarządowych. Planuje się finansowanie programu ze środków pozabudżetowych pozyskanych ze środków zewnętrznych lub innych źródeł.

Komplementarność z dokumentami strategicznymi

§ 6. 1. Dokumenty krajowe.

1) Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności. Obszar Konkurencyjności i innowacyjności gospodarki - Cel 6: rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie "workfare state". Obszar efektywności i sprawności państwa. Kapitał społeczny - Cel 11: wzrost społecznego kapitału rozwoju.

2) Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030. Wyzwanie: Ubóstwo i wykluczenie społeczne - Cel 4: redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne.

3) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)- Cel 2: rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, obszar: spójność społeczna.

4) Program rządowy „Za Życiem”.

2. Dokumenty regionalne - Dolnośląska Strategia Rozwoju Województwa 2030. Cel 3: wzmocnienie regionalnego kapitału ludzkiego i społecznego.

3. Dokumenty lokalne.

1) Ponadlokalna Strategia Rozwoju Aglomeracji Dzierżoniowskiej 2030 (w fazie opracowania). Cel 2: Kapitał ludzki, usługi społeczne i przestrzeń.

2) Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych 2030 (w fazie opracowania).

3) Miejski Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

4) Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2018-2022.

5) Program "Dzierżoniowska Karta Dużej Rodziny".

6) Roczny program współpracy Dzierżoniowa z organizacjami pozarządowymi i podmiotami,
o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

§ 7. Założenia programu - głównym założeniem jest utworzenie spójnego systemu wsparcia dzieci i rodzin doświadczających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych w celu przywrócenia im zdolności do funkcjonowania, poprzez wzmocnienie roli i funkcji rodziny, rozwijanie umiejętności opiekuńczo - wychowawczych oraz zapewnienie bezpieczeństwa dziecku i rodzinie. Proponowane działania koncentrują się na wzmacnianiu potencjału opiekuńczo-wychowawczego rodzin, zapewnianiu wsparcia rodzinom doświadczających trudności i kryzysów, wzmacnianiu reintegracji rodzin. W świetle założeń ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, pomoc dziecku i rodzinie powinna mieć charakter interdyscyplinarny i powinna być świadczona przez specjalistów w ramach spójnego systemu pracy środowiskowej.

Rozdział 2.

Diagnoza

§ 8. Kolejna edycja Programu Wspierania Rodziny Gminy Miejskiej Dzierżoniów na lata 2021-2023 jest poparta diagnozą funkcjonowania programu w latach 2018-2020. Wyniki przeprowadzonej diagnozy pozwolą na wyciągnięcie istotnych wniosków odnośnie kondycji rodzin w Gminie Miejskiej Dzierżoniów, wskazać główne obszary problemowe oraz podjąć odpowiednie kroki w celu usprawnienia funkcjonowania rodzin. Odpowiednio sporządzona diagnoza jest więc bardzo istotna, ponieważ celem programu jest przywrócenie rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczych zdolności do ich pełnienia, natomiast system pieczy zastępczej powinien być jedynie czasowym środkiem zapobiegawczym w przypadkach niemożności sprawowania opieki przez rodziców.

Charakterystyka społeczno - demograficzna Miasta

§ 9. 1. W Dzierżoniowie podobnie jak w wielu innych miastach obserwuje się systematyczny spadek liczby mieszkańców. Głównymi powodami są migracja ludzi młodych i systematycznie zwiększająca się liczba osób starszych. Tendencja ta powoduje, że mieszkańcy tworzą populację „starą demograficznie”. Przyrost naturalny charakteryzuje się wartościami ujemnymi, co oznacza większą liczbę zgonów niż narodzin. Problem demograficzny Dzierżoniowa obrazuje poniższa tabela:

Nazwa wskaźnika	2018 r.	2019 r.	2020 r.
Ludność ogółem wg. obowiązku meldunkowego	31392	31014	30442
Liczba kobiet	16972	16799	16550
Liczba mężczyzn	14420	14215	13892
Urodzenia mieszkańców	254	219	190
Zgony mieszkańców	455	427	507

2. Struktura wieku również na przestrzeni ostatnich lat przedstawia się niekorzystnie, z uwagi na wysoki odsetek liczby osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców. Wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym w 2019 r. jest jednorazowe, niemniej na przestrzeni ostatnich lat, efektem zmian w strukturze wieku ludności jest ciągle zwiększający się wskaźnik obciążenia ekonomicznego, na co niewątpliwie niekorzystny wpływ ma także trwająca od 2020 r. pandemia COVID-19. Strukturę ludności obrazuje poniższa tabela:

Osoby	2018 r.	2019 r.	2020 r.
w wieku przedprodukcyjnym	15,66%	16,84%	15,79%

w wieku produkcyjnym	58,23%	64,51%	56,99 %
w wieku poprodukcyjnym	26,11%	18,65%	27,22%

3. Następny znaczący problem mający wpływ na jakość życia rodzin w Dzierżoniowie stanowi bezrobocie. Po stopniowo zauważalnej tendencji spadkowej liczby osób bezrobotnych z jednorocznym wahnięciem (2020 r.), fakt istnienia tego problemu jest zauważalny. Brak pracy jest podstawową przyczyną biedy, wykluczenia społecznego, patologii i uzależnień. Badania nad ubóstwem wykazują, że o sytuacji materialnej gospodarstw domowych w głównej mierze decyduje status zajmowany na rynku pracy. Inne cechy gospodarstwa domowego, takie jak np. liczba członków rodziny, wiek i poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego, czy miejsce zamieszkania, nie wpływają w tak dużym stopniu na stan materialny członków danej rodziny, jak bezrobocie. Również sytuacja ekonomiczna, czy jak to pokazała w 2020 r. sytuacja epidemiczna spowodowała wzrost współczynnika skali bezrobocia, co obrazuje poniższa tabela:

Wskaźnik	2018 r.	2019 r.	2020 r.
Bezrobotni zarejestrowani	1981	1580	1956
Stopa bezrobocia	6,89%	5,44%	6,72%

Konsekwencją braku pracy jest ubożenie społeczeństwa, które ma bezpośredni wpływ na potrzebę korzystania przez rodziny z pomocy społecznej, stąd konieczność omówienia w diagnozie działań z pomocy społecznej.

Pomoc społeczna

§ 10. 1. W latach 2017 - 2019 nastąpił spadek bezrobocia wśród klientów Ośrodka Pomocy Społecznej oraz spadek współczynnika ubóstwa jako kryterium przyznania pomocy, co bezpośrednio przełożyło się na liczbę osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. W związku ze wzrostem zatrudnienia, liczba osób korzystających ze wsparcia finansowego systematycznie malała i świadczyła o poprawiającej się stopniowo kondycji ekonomicznej dzierżoniowskich rodzin. Niewątpliwie na ten pozytywny stan miała wpływ praca pracowników socjalnych, którzy podejmowali intensywne działania w aspekcie mobilizowania bezrobotnych świadczeniobiorców do przezwyciężania trudności i podejmowania aktywności zawodowej.

Opis działania	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Łączna liczba klientów OPS, którzy podjęli pracę	129	27	29

2. Pomimo pozytywnego trendu polityki społecznej, ubóstwo w dalszym ciągu pozostaje dominującym problemem dzierżoniowskich rodzin, wskazywanym jako powód ubiegania się o pomoc finansową. Ubóstwo jako zjawisko społeczne obejmuje wiele dzierżoniowskich rodzin, które borykają się z trudnościami materialnymi, nie są w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb, przez co ubiegają się o pomoc finansową w Ośrodku Pomocy Społecznej. Pomimo, że zjawisko ubóstwa, jako kryterium przyznania pomocy finansowej na przestrzeni ostatnich lat zmalało, nadal jest kluczową kwestią społeczną i wyzwaniem dla instytucji zajmujących się polityką społeczną i rodzinną. Najczęstsze powody przyznawania pomocy finansowej zawarto w tabeli:

Powód trudnej sytuacji życiowej klientów	Liczba rodzin			Liczba osób w rodzinie		
	2017r.	2018 r.	2019 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Ubóstwo	476	382	363	841	589	551
Bezrobocie	303	233	188	593	410	343
Alkoholizm	95	98	90	131	132	121
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	81	66	76	255	205	255
Potrzeba ochrony macierzyństwa	23	13	24	103	60	82

3. Na podstawie statystyk i analizy dokumentów Ośrodka Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie, zdiagnozowano sytuację i kondycję osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej w celu rozpoznania ogólnych mechanizmów rozwoju rodzin w uzależnieniu od zmieniających się wskaźników. Liczbę mieszkańców korzystającą z pomocy społecznej wskazano w poniższej tabeli:

Dane	2017r.	2018r.	2019 r.	%liczby mieszkańców 2017 r.	% liczby mieszkańców w 2018 r.	%liczby mieszkańców z 2019 r.
Liczba mieszkańców korzystających z pomocy społecznej	1480	1174	1055	4,39%	3,74%	3,40%

4. Rodziny znajdujące się w ubóstwie i potrzebujące wsparcia mogą się także ubiegać o szereg świadczeń finansowych przede wszystkim m.in. w oparciu o ustawę o świadczeniach rodzinnych, do których należą: zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze, zapomogi, dziecka, czy świadczenia rodzicielskie. Obok posiadania dziecka na utrzymaniu, głównym kryterium uprawniającym do zasiłku rodzinnego wraz z dodatkami jest przeciętny miesięczny dochód, w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Liczbę rodzin uzyskującą pomoc z tytułu ww. ustaw obrazują tabele:

Ustawa	2018 r.	2019 r.	2020 r.
ustawa o świadczeniach rodzinnych oraz ustawy o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów	2098	1868	1640
ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów	233	195	185

Liczba wypłaconych świadczeń wynikających z ustawy o świadczeniach rodzinnych w 2018 - 2020 r.

Rodzaj świadczenia	Liczba wypłaconych świadczeń 2018 r.	Liczba wypłaconych świadczeń 2019 r.	Liczba wypłaconych świadczeń 2020 r.
Zasiłki rodzinne	18692	17000	13868
Dodatki do zasiłków rodzinnych, w tym z tytułu:	7513	6912	5980
Urodzenia dziecka	95	85	56
Opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego	426	298	199
Samotnego wychowywania dziecka	900	741	617
Kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	1386	1290	1119
Rozpoczęcia roku szkolnego	1933	1695	1329
Podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania	342	352	400
Wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej	2431	2451	2260
Zasiłki rodzinne z dodatkami	26205	23912	19848
Zasiłki pielęgnacyjne	11023	10746	10272
Świadczenia pielęgnacyjne	1 536	1536	1567
Specjalny zasiłek opiekuńczy	364	383	333
Świadczenia opiekuńcze	12923	12665	12172
Jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka	185	182	129
Świadczenie rodzicielskie	963	890	836
RAZEM	40276	37649	32985

Z powyższych danych wynika, iż z roku na rok zmniejsza się liczba świadczeń, liczba rodzin oraz liczba osób uprawnionych w stosunku do roku poprzedniego. Jest to spowodowane tym, iż od wprowadzenia świadczeń, kwota kryterium dochodowego nieznacznie się zwiększyła dopiero od 1 października 2019 r. z kwoty 725 na kwotę 800 zł na osobę w rodzinie, kolejny wzrost nastąpił od 1 października 2020 r. do kwoty 900 zł i wprowadzono mechanizm „złotówka za

złotówkę”. Jednak efekt tych zmian będzie widoczny dopiero w 2021 roku. Kolejnym czynnikiem składającym się na poprawę finansową rodzin - klientów OPS, było świadczenie wychowawcze 500+, które przełożyło się na spadek liczby osób korzystających z pomocy finansowej. Świadczenie wychowawcze w znaczny sposób poprawiło kondycję finansową rodzin z dziećmi i wpłynęło na ich stabilizację finansową. Na uwagę zasługuje znaczny wzrost liczby rodzin korzystających z 500+. W 2019 roku ze świadczeń tych skorzystało 3000 rodzin w których wychowuje się 4492 dzieci.

Alkoholizm

§ 11. Analiza problemu alkoholowego w rodzinach korzystających ze wsparcia finansowego i rzeczowego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie na podstawie zebranych danych dowodzi, że dostrzega się nieznaczną tendencję spadkową tego problemu. Mimo intensywnie podejmowanych działań w kwestii podjęcia terapii odwykowej przez osoby uzależnione, problem ten nadal jest wyraźny. Na uwagę zasługuje fakt, iż pomimo tendencji spadkowej w zakresie liczby osób ubiegających się o pomoc z powodu problemu alkoholowego, nastąpił wzrost liczby rodzin z dziećmi, w których występuje problem alkoholowy. Zauważalnym problemem wśród rodzin korzystających z pomocy społecznej, również ujawnionym w ostatnich latach jest narkomania występująca wśród młodych rodziców wychowujących dzieci. Problem uzależnienia od substancji psychoaktywnych nadal wzrasta i jest realnym zagrożeniem dla rodzin z dziećmi, gdyż dysfunkcje wynikające z tego uzależnienia niosą za sobą nieodwracalne skutki. Uzależnienia często nazywane są „chorobą rodziny”. Należy zwrócić uwagę na zintensyfikowanie działań profilaktycznych w celu zminimalizowania negatywnych skutków uzależnień w aspekcie zdrowotnym i społecznym, dotykających rodziny z dziećmi. Analizę powyższego problemu obrazuje tabela:

Analiza problemu uzależnień	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Liczba rodzin z dziećmi z problemem alkoholowym	41	60	71
Liczba rodzin z dziećmi z problemem narkomanii	15	10	12

Asystent rodziny

§ 12. 1. Program wspierania rodziny jest kierowany między innymi do rodzin objętych wsparciem Ośrodka Pomocy Społecznej i przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych. Rodziny borykające się z tymi problemami coraz częściej potrafią pokonać samodzielnie te przeszkody, wykorzystując własne możliwości i zasoby, a także korzystając z powszechnie dostępnych usług i instytucji. Znaczącą rolę odgrywa tu praca asystentów rodziny, których działania obejmują pracę nad rodziną potrzebującą pomocy i niewydolną w sprawach opiekuńczo –wychowawczych. Stąd głównym celem pracy asystenta jest osiągnięcie przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej umożliwiającej jej wychowywanie dzieci i zapobieżenie doprowadzenia do sytuacji, w której dziecko ze względu na jego dobro, zostałoby umieszczone w pieczy zastępczej. Asystent pomaga również rodzicom ubiegającym się o odzyskanie władzy rodzicielskiej. Analiza danych wskazuje jednak, że niepokojącym zjawiskiem jest nadal niezmienna liczba dzieci powracająca do rodzin biologicznych. Stąd pod kątem realizacji Programu to właśnie działania asystenta rodziny stają się podstawą jego realizacji.

2. Dużym wsparciem dla rodziców, których dzieci z różnych powodów zostały umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej oraz z rodzin zagrożonych umieszczeniem małoletnich poza rodziną biologiczną, jest nadal prowadzona w Ośrodku Pomocy Społecznej grupa wsparcia *„Mamo, tato chcę być z wami”*. Grupa ta działa od roku 2014 i ma duży wpływ na wzmocnienie kompetencji rodziców. Analiza pracy asystenta rodziny wskazuje poniższa tabela:

Opis działania	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Liczba rodzin, z którymi pracował asystent rodziny	40	42	38
Liczba dzieci, które wróciły do rodziny biologicznej z pieczy zastępczej	10	13	12
Liczba rodzin pracujących z asystentem rodziny, w których nastąpiła poprawa funkcjonowania.	14	11	7
Liczba rodzin wspieranych przez pracownika socjalnego, w których nastąpiła poprawa funkcjonowania.	4	22	36

3. Mimo spadku rodzin niewydolnych wychowawczo korzystających z pomocy finansowej w dalszym ciągu rośnie liczba rodzin, które z racji doświadczanych problemów, nie są w stanie samodzielnie wypełnić funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci. Dlatego niebagatelną rolę może spełniać praca socjalna prowadzona z rodzinami oraz wprowadzane lokalne programy społeczne nastawione na udzielanie systemowego wsparcia i pomocy rodzinom znajdującym się w kryzysie lub przeżywającym przejściowe trudności w funkcjonowaniu społecznym. Klienci mają dostęp do poradnictwa specjalistycznego, konsultacji psychologicznych, pedagogicznych i zdrowotnych, terapii indywidualnej jak i rodzinnej, poradnictwa prawnego, udziału w grupach wsparcia, zajęć socjoterapeutycznych, projektów socjalnych. Z przeprowadzonej diagnozy wynika, że istnieje potrzeba, aby osoby i instytucje odpowiedzialne za organizację opieki nad dzieckiem i rodziną nadal udzielały im wsparcia. Na poprawę sytuacji rodzin korzystnie wpływa współpraca instytucji pomocowych i organizacji pozarządowych działających na terenie Miasta. Dzięki kompleksowym działaniom m.in. poprzez bezpłatny dostęp do psychologa, psychoterapeuty, prawnika, terapeuty uzależnień, organizację efektywnego czasu dla dzieci, czy świetlic środowiskowych, większa rzesza odbiorców ma możliwość uzyskania wsparcia i pomocy.

4. Analiza pracy socjalnej. Na uwagę zasługuje wzrost liczby rodzin, w których nastąpiła poprawa poprzez pogłębioną pracę socjalną z 24 rodzin w 2017 r. do 36 rodzin w 2019 r. Na przestrzeni tych lat następował także systematyczny spadek liczby rodzin objętych pracą socjalną: z 485 w 2017 r. do 262 rodzin w 2019 r. Analizę problemu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych obrazuje poniższa tabela:

Powód trudnej sytuacji życiowej klientów ubiegających się o pomoc finansową	Liczba rodzin			Liczba osób w rodzinie		
	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Bezradność w sprawach opiekuńczo- wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego.	81	66	76	255	205	255

Biorąc pod uwagę analizę danych w Ośrodku Pomocy Społecznej, stwierdza się, że nadal zmniejsza się liczba osób korzystających z pomocy finansowej, a liczba rodzin wymagających pracy socjalnej jest na poziomie stabilnym (wzrost odnotowano w 2017 r.). Formy prowadzonych działań w formie pracy socjalnej zawiera tabela:

Opis działania	Rezultat działania		
	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Liczba osób objętych pracą socjalną i wsparciem finansowym (także rodzin z dziećmi)	1432	597	561
Liczba osób objętych wyłącznie pracą socjalną	485	262	260

(także rodzin z dziećmi)			
Liczba rodzin dysfunkcyjnych z dziećmi objętych monitoringiem	71	44	55

Mimo, że wśród klientów Ośrodka Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie korzystających z pomocy finansowej odnotowano spadek liczby rodzin z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi, nadal ten problem dotyka znacznej części dzierżoniowskich rodzin, stąd programowane działania będą obejmowały tę sferę wsparcia.

Przemoc w rodzinie

§ 13. Przemoc jest kolejnym zjawiskiem, które dotyka dzierżoniowskie rodziny korzystające z pomocy społecznej. Mimo szeregu działań profilaktycznych podejmowanych w ramach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, problem ten należy uznać za wymagający zainteresowania przez realizatorów programu. Zauważalnym zjawiskiem, które nadal jest znaczące, jest wzrost interwencji i zgłoszeń ze środowiska lokalnego, dotyczących nieprawidłowości w rodzinach z dziećmi. Najczęstszymi powodami zgłoszeń są zaniedbania oraz nieprawidłowe sprawowanie opieki nad małoletnimi dziećmi. W związku z zauważalnym problemem zostały zintensyfikowane działania mające na celu zminimalizowanie skutków zaniedbań. Działania te wpisują się we wcześniej opisywaną pracę socjalną asystenta rodziny. Aktualnie dostrzega się zmniejszenie liczby interwencji w stosunku do 2018 r. (160 interwencji), zaś w roku 2019 r. było ich łącznie 98. Uwagę zwraca pewna stabilizacja liczby zgłoszeń dotyczących rodzin z dziećmi. Analizę powyższego tematu obrazuje tabela:

Wskaźnik	2017 r.	2018 r.	2019 r.
Łączna ilość interwencji i zgłoszeń ze środowiska	92	160	98
Łączna ilość interwencji i zgłoszeń ze środowiska dotyczących rodzin z dziećmi	68	78	74
Liczba rodzin objętych wsparciem ze względu na występujące zjawisko przemocy w rodzinie (procedura Niebieskiej Karty)	142	147	128
Liczba rodzin z dziećmi objętych wsparciem ze względu na występujące zjawisko przemocy w rodzinie (procedura Niebieskiej Karty).	43	43	24

Infrastruktura i usługi społeczne

§ 14. 1. Z uwagi na to, że na proces wychowawczy i funkcjonowanie społeczne w dużej mierze oddziałują placówki oświatowe, dane dotyczące zakresu działań i rozwoju tej infrastruktury społecznej są istotne pod kątem wypełniania przesłanek wsparcia dziecka i jego rodziny. Istotny element tej infrastruktury stanowią żłobki, przedszkola i szkoły podstawowe (publiczne i niepubliczne): w 2018 r. funkcjonowały 3 żłobki dysponujące 207 miejscami, 10 przedszkoli z 1177 miejscami i 6 szkół podstawowych liczących 2592 miejsc, w 2019 r. stan żłobków odnośnie liczby i miejsc się nie zmienił, funkcjonowało 9 przedszkoli z 1144 miejscami i 6 szkół podstawowych z 2287 miejscami, zaś w 2020 r. 3 żłobki dysponowały 227 miejscami, 9 przedszkoli - 1185 miejscami, a 6 szkół podstawowych - 2331 miejscami. Liczba miejsc pozostaje na poziomie stabilnym i jest wystarczająca na potrzeby dzierżoniowskich dzieci i młodzieży szkolnej. W placówkach oświatowych realizowano szereg działań wzmacniających proces wychowawczy, do którego należały: akcje informacyjno – edukacyjne - konferencje dla rodziców, nauczycieli (średniorocznie ok. 40 akcji), tworzenie i realizacja programów podnoszących kompetencje psychologiczno – społeczne rodziców (ok. 40 na rok), akcje promujące znaczenie więzi społecznych (ok. 100 rocznie), zapewnienie kompleksowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej (ok. 100 rocznie), prowadzenie świetlic środowiskowo - wychowawczych, świetlic socjoterapeutycznych, warsztatów doskonalących umiejętności psychospołeczne dla dzieci i młodzieży szkolnej (ok. 20 rocznie), działania profilaktyczne dotyczące uzależnień, przeciwdziałania przemocy kierowanych do dzieci i młodzieży (ok. 100 rocznie), czy warsztaty doskonalące umiejętności psychospołeczne dla dzieci i młodzieży szkolnej (ok. 100 rocznie).

2. Ponadto na przestrzeni 2018-2020 funkcjonowała też placówka wsparcia dziennego zapewniająca w każdym roku 90 miejsc, a w swojej ofercie ukierunkowana była na wsparcie procesu wychowawczego i wyjścia z kryzysu na rzecz rodzin z dziećmi, w tym pracy na rzecz młodzieży szkolnej.

Rozdział 3.

Wnioski i rekomendacje

§ 15. 1. Biorąc pod uwagę szereg problemów, z którymi borykają się rodziny korzystające z pomocy społecznej, zasadne jest kontynuowanie działań w nowym okresie programowania.

2. Przeprowadzona diagnoza funkcjonowania rodzin na przestrzeni realizacji Programu Wspierania Rodziny Gminy Miejskiej Dzierżoniów w latach 2018–2020 obrazuje poprawę funkcjonowania dzierżoniowskich rodzin, ale wskazuje też istotne problemy społeczne. Częstym powodem ubiegania się o pomoc jest ubóstwo i bezrobocie, następnie bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych oraz alkoholizm. Pomimo, iż tendencja wymienionych problemów jest spadkowa, nadal pozostaje problematyczna. Dodatkowym negatywnym aspektem na przestrzeni 2019 - 2020 mającym wpływ na proces opiekuńczo - wychowawczy rodzin miała niewątpliwie pandemia COVID-19, która nasiliła problemy dysfunkcyjne rodzin rzutując na ich niewydolność.

3. Przedstawiona diagnoza pozwala na zidentyfikowanie trzech najbardziej widocznych problemów, które dotyczą dzierżoniowskie rodziny, a są nimi: alkoholizm, narkomania i przemoc. Choroba alkoholowa dezorganizuje tradycyjny model rodziny i wywołuje wiele destrukcyjnych skutków, zwłaszcza w stosunku do dzieci. Negatywnym aspektem, niekorzystnie wpływającym na życie rodzin w Dzierżoniowie jest także narkomania. Mając na względzie nasilający się problem uzależnienia młodych rodziców od środków odurzających i dopalaczy obserwujemy deficyt działań skierowanych na profilaktykę narkomanii i minimalizowania jej skutków. Kolejny, trzeci negatywny aspekt to przemoc w rodzinie. Z jednej strony zauważalny jest spadek problemów o charakterze ekonomicznym, rodzinom żyje się łatwiej m.in. z uwagi na wpływ programu 500+. Natomiast z drugiej strony przemoc w rodzinie jest nadal często występującym zjawiskiem. Stąd istotnym jest także, aby działania adresowane były zarówno do osób doznających przemocy jak i osób stosujących przemoc. Biorąc pod uwagę, iż problem uzależnień od alkoholu oraz innych substancji psychoaktywnych stanowi nadal kluczowy problem wielu dzierżoniowskich rodzin, należy w kolejnych okresie zintensyfikować działania z powyższego obszaru. Dodatkowo niemal zawsze uzależnienia towarzyszą zjawiskom przemocy. Dlatego też należy zwiększyć katalog działań profilaktyczno – prewencyjnych dla zagrożonych grup społecznych, zwłaszcza, że na przestrzeni 2019 - 2020 w wyniku pandemii COVID-19 nasiliły się negatywne zjawiska w rodzinach (nie tylko dysfunkcyjnych), przede wszystkim z zakresu uzależnień i przemocy domowej. Dlatego też nieocenioną rolę w tej kwestii odgrywać będzie realizacja programów z zakresu Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, ukierunkowana na przeciwdziałanie problemom uzależnień, jak również wspieranie osób poprzez tworzenie i prowadzenie grup wsparcia, a także działalność Zespołu Interdyscyplinarnego i grup roboczych odnośnie podejmowania działań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zlokalizowanie tych trzech problemów powinno zakładać dostosowanie planowanych działań profilaktycznych w następnym okresie programowym.

4. W ramach pozostałych wniosków wynikających z diagnozy, zasadna jest także analiza obszarowa zawierająca następujący katalog działań do wdrożenia w kolejnym okresie programowania:

- 1) Rozwój form wsparcia rodziny w oparciu o zasoby środowiska lokalnego i potencjał organizacji pozarządowych - interdyscyplinarność w kontekście doskonalenia form wsparcia rodzin.
- 2) Zwiększenie dostępu do specjalistycznych form pomocy dla dzieci i rodziców, w tym wdrożenie modelu obsługi prawnej i psychologicznej dostępnej lokalnie dla mieszkańców Dzierżoniowa.
- 3) Wzmocnienie integracji podmiotów wspierających rodziny w kryzysie, w tym wspieranie pracowników w rozwiązywaniu nowych, pojawiających się problemów o charakterze interdyscyplinarnym wymagających współpracy różnych służb - koordynacja działań i współpraca specjalistów przy pracy z rodziną.
- 4) Intensyfikacja działań promujących prawidłowe rodzicielstwo, w tym zwłaszcza z tymi rodzinami, których dzieci są zagrożone umieszczeniem w pieczy zastępczej lub są już umieszczone w pieczy zastępczej, w celu budowania integralności rodzin i zwiększania ich potencjału oraz utrzymania/powrotu pod opiekę rodziców biologicznych.
- 5) Wspieranie osób i rodzin wymagających systematycznej pomocy ukierunkowane na poprawę ich funkcjonowania poprzez zaangażowanie wolontariuszy i społeczności lokalnej.
- 6) Wykorzystywanie dodatkowych narzędzi i metod w pracy socjalnej.
- 7) Rozwój działań profilaktycznych na rzecz rodzin w kryzysie - poszerzenie oferty edukacyjnej skierowanej do rodzin, zapotrzebowanie na terapie rodzinne.
- 8) Intensyfikacja działań podnoszących efektywność pozyskiwania rodzin wspierających.
- 9) Systematyczne rozwijanie działań w zakresie wsparcia specjalistów (pedagogów, psychologów, terapeutów) w placówkach oświatowych i wsparcia dziennego.
- 10) Doskonalenie zawodowe pracowników.

Rozdział 4.

Cele szczegółowe Programu do realizacji w okresie 2021-2023

§ 16. Główne obszary zadaniowe wskazane do realizacji w ramach programu obrazuje poniższa tabela:

CEL I: TWORZENIE I DOSKONALENIE SYSTEMU WSPARCIA RODZINY				
L.p	Zadania do realizacji	Wskaźniki realizacji	Realizatorzy	Źródła

.				finansowa ia
1.	Doskonalenie pracy Zespołu ds. Asysty Rodzinnej (w tym szkolenia)	Liczba szkoleń	Ośrodek Pomocy Społecznej	Budżet jednostki
2.	Doskonalenie kompetencji przedstawicieli instytucji oraz służb pracujących na rzecz rodzin z dziećmi (szkolenia)	Liczba szkoleń	Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki Oświatowe	Budżety jednostek
3.	Prowadzenie cyklicznych superwizji dla pracowników instytucji	a) Liczba superwizji b) Liczba osób	Ośrodek Pomocy Społecznej	Budżet jednostki
4.	Monitoring rodzin dysfunkcyjnych	a) Liczba zgłoszeń o objęcie monitoringiem b) Liczba rodzin objętych monitoringiem	Ośrodek Pomocy Społecznej	Budżet jednostki
5.	Monitoring osób opuszczających pieczę zastępczą	Liczba osób po opuszczeniu pieczy zastępczej	Ośrodek Pomocy Społecznej Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia	Budżety jednostek
6.	Organizowanie działań edukacyjnych i podnoszących kompetencje psychologiczno-społeczne rodziców	Liczba działań	Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki oświatowe Organizacje pozarządowe	Budżety jednostek
7.	System prawno-psychologiczny na rzecz rodzin	Liczba udzielonych porad: a) prawnych b) psychologicznych c) interwencyjnych dot. przeciwdziałania przemocy d) psychopedagogiczn	Ośrodek Pomocy Społecznej Zespół Interdyscyplinarny Placówki oświatowe Powiatowe Centrum	Budżety jednostek

		ych	Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia	
8.	Organizowanie akcji promujących znaczenie więzi rodzinnych	Liczba przeprowadzonych akcji	Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe Placówki oświatowe	Budżety jednostek
9.	Podejmowanie działań profilaktycznych na rzecz rodziny oraz zwiększanie dostępności innych usług społecznych, takich jak terapia odwykowa, terapia dla sprawców przemocy i innych w miarę potrzeb wynikających z planu pracy z rodziną	a) Liczba osób skierowanych na terapię dla sprawców przemocy, b) Liczba osób skierowanych na terapię odwykową	Ośrodek Pomocy Społecznej MKRPA Organizacje pozarządowe Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia	Budżety jednostek
10.	Podjęcie działań zmierzających do propagowania i powołania rodzin wspierających rodzinę biologiczną	a) Liczba powołanych rodzin wspierających b) Liczba akcji	Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki oświatowe	Budżety jednostek

CEL II: PRACA Z RODZINĄ

L.p.	Zadania do realizacji	Wskaźniki realizacji	Realizatorzy	Źródła finansowania
1.	Prowadzenie pogłębionej pracy socjalnej w oparciu o kontrakt socjalny oraz wsparcie finansowe na zasadach przewidzianych w ustawie o pomocy społecznej	a) Liczba zawartych kontraktów socjalnych b) Liczba rodzin objętych pracą socjalną c) Liczba rodzin, w których nastąpiła poprawa	Ośrodek Pomocy Społecznej	Budżet jednostki
2.	Kierowanie asystenta do pracy z rodziną	a) Liczba rodzin objętych wsparciem asystenta b) Liczba planów	Ośrodek Pomocy Społecznej Powiatowe	Budżety jednostek

		pracy z rodziną c) Liczba rodzin, w których nastąpiła poprawa funkcjonowania	Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia	
3.	Dążenie do reintegracji rodziny poprzez pracę z rodziną biologiczną na rzecz powrotu dzieci z pieczy zastępczej	a) Liczba dzieci, które powróciły do rodziny biologicznej b) Liczba wydanych opinii (działań)	Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki oświatowe Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia	Budżety jednostek
4	Organizowanie grup wsparcia dla rodzin z różnymi problemami	Liczba grup wsparcia	Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie i Ochrony Zdrowia Powiatowy Ośrodek Wsparcia	Budżety jednostek
CEL III: POMOC W OPIECE I WYCHOWANIU DZIECKA				
L.p.	Zadania do realizacji	Wskaźniki realizacji	Realizatorzy	Źródła finansowania
1.	Udzielanie zasiłków dla rodzin z dziećmi	Liczba dzieci korzystająca z pomocy, w tym ze świadczenia: a) 300+ b) 500+ c) rodzinnego z dodatkami d) stypendium socjalnego e) dożywiania	Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki oświatowe	Budżety jednostek
2.	Organizowanie i wspieranie usług wolontarystycznych na rzecz rodziny	Liczba rodzin wspieranych przez wolontariuszy	Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje	Budżety jednostek

			pozarządowe Placówki oświatowe	
3.	Prowadzenie świetlic środowiskowych, świetlic socjoterapeutycznych, warsztatów doskonalących umiejętności psychospołeczne dla dzieci i młodzieży szkolnej	a) Liczba świetlic i liczba dzieci uczestnicząca w świetlicach b) Liczba warsztatów i liczba dzieci biorąca udział w warsztatach	Organizacje pozarządowe Placówki oświatowe	Budżety jednostek
4.	Podejmowanie działań profilaktycznych (dot. uzależnień, przeciwdziałania przemocy) kierowanych do dzieci i młodzieży	Liczba działań/akcji	Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe Straż Miejska Placówki oświatowe MKRPA	Budżety jednostek

Rozdział 5.

Przewidywane efekty realizacji Programu

§ 17. Spodziewanym efektem realizacji Programu ma być polepszenie sytuacji dziecka

i rodziny, poczucia bezpieczeństwa socjalnego, ograniczenie patologii społecznej, zminimalizowanie negatywnych zachowań oraz stworzenie skutecznego wsparcia dla rodziny i dziecka. Stworzenie wielopłaszczyznowego wsparcia dla rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze.

Rozdział 6.

Monitoring i ewaluacja Programu

§ 18. 1. Program będzie podlegał monitoringowi pod względem:

- 1) Realizacji zadań zaplanowanych w programie.
- 2) Osiągniętych wskaźników.

2. W terminie do 31 stycznia każdego roku Realizatorzy programu przedłożą Ośrodkowi Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie częściowe sprawozdania z realizacji Programu za rok poprzedni oraz wskażą potrzeby związane z realizacją Programu na rok następny.

3. W terminie do 28 lutego każdego roku Dyrektor Ośrodka Pomocy Społecznej przedłoży Burmistrzowi Dzierżoniowa zbiorcze sprawozdanie z realizacji Programu oraz przedstawi zestawienie potrzeb związanych z realizacją Programu na rok następny.

4. W terminie do 31 marca każdego roku Burmistrz Dzierżoniowa przedłoży Radzie Miejskiej Dzierżoniowa sprawozdanie z realizacji Programu oraz przedstawi potrzeby związane z jego realizacją zgłoszone przez Realizatorów Programu.

5. Stały monitoring programu prowadzony będzie przez Dyrektora Ośrodka Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie.

6. Zaleceniem w realizacji corocznego monitoringu z realizacji Programu jest wykazywanie danych zgodnie z przedstawionymi wskaźnikami i w podziale na konkretnych realizatorów.

7. W celu przeglądu realizowanych celów i zadań pod kątem ich efektywności nastąpi ich monitoring poprzez spotkania roczne realizatorów programu.

8. Burmistrz Dzierżoniowa sprawuje nadzór nad realizacją programu i podejmuje niezbędne działania zmierzające do osiągnięcia celów wyznaczonych w programie.

9. Monitoring Programu odbywał się będzie systematycznie poprzez coroczną ocenę działań podejmowanych w ramach wypełniania wyznaczonych celów i dokonywany będzie w oparciu o sprawozdawczość instytucji zaangażowanych w ich realizację. W terminie do 31 marca każdego roku Burmistrz Dzierżoniowa przedłoży Radzie Miejskiej Dzierżoniowa sprawozdanie z realizacji Programu oraz przedstawi potrzeby związane z jego realizacją zgłoszone przez realizatorów Programu.

Uzasadnienie
do projektu uchwały w sprawie przyjęcia Gminnego Programu
Wspierania Rodziny na lata 2021- 2023

1. Cel i przewidywane skutki podjęcia uchwały.

Podjęcie uchwały ma na celu przyjęcie Gminnego Programu Wspierania Rodziny na lata 2021 – 2023.

2. Aktualny stan faktyczny i prawny.

Obowiązek uchwalenia 3-letniego programu dotyczącego wspierania rodziny wynika

z art. 176 pkt. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Przywoływany przepis określa, że opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny należy do zadań własnych gminy i przyjmowany jest w formie uchwały. Dotychczas w Gminie Miejskiej Dzierżoniów realizowany był Dzierżoniowski Program Wspierania Rodziny na lata 2018-2020, który z dniem 31 grudnia 2020 r. utracił moc obowiązywania. Z uwagi na powyższe, należy podjąć działania na rzecz wspierania rodziny na następny okres programowy tj. 2021 – 2023, co należy do właściwości Rady Miejskiej Dzierżoniowa.

Program ukierunkowany będzie przede wszystkim na podejmowaniu działań z zakresu wspierania rodzin mających trudności w samodzielnym wypełnianiu funkcji rodzicielskich wobec dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii związanych z opieką, wychowaniem i ich ochroną.

3. Różnice pomiędzy dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym.

W wyniku dokonanej weryfikacji działań i ewaluacji Dzierżoniowskiego Programu Wspierania Rodziny na lata 2018 – 2020, powołany Zespół opiniotawczo - doradczy ds opracowania założeń Programu Wspierania Rodziny na lata 2021-2023 dokonał weryfikacji celów i działań wyznaczonych w poprzednim okresie programowania. W oparciu o przeprowadzoną analizę przyjęto, że nastąpi kontynuacja realizacji głównych celów i zadań, ale zostały one zmodyfikowane i dopasowane do aktualnych potrzeb instytucjonalno - społecznych. Ustalonych zostało kilka nowych zadań, które uzupełnią dotychczasowe rozwiązania organizacyjne i programowe, co pozwoli na pełne zaspokajanie potrzeb dziecka i rodziny. Cele jakie stawia przed sobą Program ukierunkowane są przede wszystkim na zapobieganie umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej, aktywizowanie rodzin do podejmowania działań wzmacniających prawidłowe wypełnianie funkcji rodzicielskich, niwelowanie deficytów osłabiających funkcjonowanie rodziny, a także tworzenie warunków pozwalających na powrót dzieci objętych pieczą pod opiekę rodziców. Cele

szczegółowe nastawione są na wspieranie rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (m.in. poprzez organizowanie grup wsparcia, dostarczanie wiedzy i rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziców, pracę z rodziną w sytuacji czasowego umieszczenia dziecka poza rodziną naturalną), podnoszenie kompetencji i umiejętności wychowawczych i opiekuńczych rodziców, które umożliwiają wychowywanie dzieci w rodzinie biologicznej (bieżące wsparcie asystentów rodziny - systematyczna praca z rodzinami z problemem bezradności, warsztaty dla rodziców, poradnictwo), podejmowanie działań na rzecz zwiększenia samodzielności ekonomicznej rodzin – zajęcia/warsztaty z zakresu kształtowania aktywnych postaw społecznych i zawodowych) oraz zwiększenie dostępności usług w zakresie opieki i poradnictwa specjalistycznego (poradnictwo, terapia, pomoc prawna dla rodzin) odpowiednio do potrzeb, rozwijanie asystentury rodzinnej. Takie podejście ma przynieść mierzalny efekt w postaci doskonalenia systemu wspierania rodzin w latach 2021 – 2023.

4. Konsekwencje finansowe dla budżetu Gminy.

Źródłem finansowania Programu będą budżety realizatorów Programu tj. jednostek organizacyjnych Gminy Miejskiej Dzierżoniów, pozostałych jednostek i instytucji oraz organizacji pozarządowych. Przewiduje się również możliwość finansowania części zadań ze środków budżetu państwa oraz środków pozyskanych z innych źródeł w formie dofinansowania zadań.

5. Rozdzielnik dla odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych:

- 1) Wewnętrzni: Wydział Edukacji i Spraw Społecznych.
- 2) Zewnętrzni: Wojewoda Dolnośląski, Ośrodek Pomocy Społecznej w Dzierżoniowie.